

PÄÄKIRJOITUS

Sukupuolihistorian näkökulmia kasvatusthistoriaan

Kaisa Vehkalahti, Saara Tuomaala-Sarpong ja Heini Hakosalo

Sukupuolihistoriasta on kasvanut vahva näkökulma kasvatusthistorian tutkimuskentällä. Näin saatoimme todeta keväällä 2013, kun kirjoittajakutsu *Kasvatus & Ajan* teemanumeroon päättyi. Saimme yksitoista kiinnostavaa artikkeliehdotusta, joista osa siirtyy lehden seuraaviin numeroihin. Käsillä olevassa teemanumerossa ilmestyvät seitsemän artikkelia antavat hyvän läpileikkauksen siitä, miten sukupuolta kasvatusthistoriassa tällä hetkellä tutkitaan: millaiset aihepiirit kiinnostavat, millaiset teemat ovat esillä, ja millaisia tutkimusnäkökulmia tutkijat soveltavat.

Sukupuolihistoria on ollut *Kasvatus & Ajan* sivuilla esillä lehden ensimmäisestä numerosta lähtien. Teemanumeron taustalla oli kokemuksemme siitä, että aihepiiriä tutkitaan eri yliopistoissa ja tutkijaryhmissä, mutta tutkijoiden kenttä on hajanainen, eikä kyse ole tutkimusteoreettisestikaan yhtenäisestä ”koulukunnasta”. Sukupuolihistoriallista kasvatusthistoriaa tekevät tutkijat ammentavat erilaisista teoreettisista lähtökohdista ja ovat aktiivisessa vuoropuhelussa muiden tutkimustraditioiden kanssa, mikä käy hyvin ilmi myös tähän teemanumeroon sisältyvistä artikkeleista. Kuten sukupuolihistoria yleensä, myös kasvatusthistoriaa koskeva tutkimus on 2000-luvulla liukunut erityiskysymyksestä kohti tutkimuksen valtavirtaa (vrt. Tuomaala 2005; Aalto ym. 2011). Sukupuolihistoriallisen kasvatusthistorian asema on samanaikaisesti sekä vahva että piilossa oleva: vahva siksi, että sukupuolta historiallistavaa tutkimusta tehdään laajasti, ja piilotettu siksi, että tutkimuskenttä on pirstaloitunut. Osittain sukupuolihistorialliset näkökulmat myös kätkeytyvät muiden nimikkeiden ja lähestymistapojen alle. Teemanumeron avulla haluamme koota hajanaista tutkimusta yhteen ja tuoda esille niiden näkökulmien monipuolisuuden, joita sukupuolihistoria voi kasvatuksen historiaan avata.

Kasvatukseen ja koulutukseen liittyvillä teemoilla on ollut keskeinen tehtävä kotimaisen sukupuolihistorian tutkimustradition muodostumisessa. Monet varhaisimmista historiantutkimuksista, joissa sukupuoli otettiin joko tutkimuskohteeksi tai keskeiseksi tutkimusta rajaavaksi lähtökohdaksi, käsittelivät nimenomaan naisten ja tyttöjen koulutusta. Sisko Wilkaman väitöskirja *Naissivistyksen periaatteiden kehityksestä 1840-luvulta 1880-luvulle* (1938) ja Maija Rajaisen väitöstutkimus tyttöjen koulutuksesta niin sanotun Vanhan Suomen alueella 1700–1800-lukujen taitteessa (1940) kuuluvat paitsi kasvatusthistorian, myös sukupuolihistorian pioneeritutkimuksiin. Aihepiiri oli vahvasti esillä myös sosiaalishistorial-

lisesti virittyneessä 1990-luvun alun naishistoriassa. Koulutuksen sukupuolittuneisuuden ohella tutkittiin naisten työelämään sijoittumisen ja järjestäytymisen historiaa sekä modernin naiskansalaisuuden rakentumista esimerkiksi kansalaisjärjestöissä ja poliittisessa toiminnassa – kaikki teemoja, joihin kytkeytyy myös vahva kasvatushistoriallinen juonne. Sukupuolittuneen kansalaisuuden rakentamisen historia asetui 1990-luvulla vahvasti suomalaisen naishistorian tutkimuksen keskiöön. (Esim. Sulkunen 1989; Ollila 1993; Markkola 1994; Kaarninen 1995; Ollila 1998; Tuomaala 2005.)

1980–1990-luvuilla puhuttiin pääasiassa naishistoriasta, joka oli pitkään myös tutkimusalalla vallitseva hallinnon ja tiedepolitiikan käsite. Vuosituhannen vaihteessa ”naishistoria” alkoi yhä useammin korvautua sukupuolihistorian käsitteellä. (Ollila 2001; Liljeström 2004; Tuomaala 2005; Aalto ym. 2011.) Sukupuolihistoriallisen tutkimusotteen laajetessa ja vahvistuessa kasvatushistoriallisen tutkimuksen piiriin on 2000-luvulla noussut muun muassa ammatillisen ja korkeakoulutuksen sukupuolittuneisuuteen, lastensuojeluun, kotikasvatukseen ja tapakulttuuriin, sekä sotahistoriaan liittyviä teemoja, vain muutamia esimerkkejä mainitaksemme. (Ks. esim. Jauhiainen 2002; Parland-von Essen 2005; Vehkalahti 2009; Ojala, Palmu & Saarinen 2009; Hakosalo 2012; Nevala-Nurmi 2012). Lisäksi puhtaasti kansallisesta tarkastelusta on tapahtunut joitakin siirtymiä kulttuurien väliseen ja globaaliin (ks. esim. Jalagin 2013). Merkittävä sukupuolihistorian valtavirtaistumiseen kytkeytyvä muutos on intersektionaalisen tutkimusotteen yleistyminen: sukupuoli otetaan esimerkiksi sosiaalisen ja koulutustaustan rinnalla yhä useammin huomioon myös tutkimuksissa, joissa se ei asetu ensisijaiseksi tutkimuskohteeksi.

Vaikka vaatimukset miesten historian tarkastelemisesta sukupuolen näkökulmasta ovat olleet äänekkäitä ja maskuliinisuuden historiallisesta konstruoituneisuudesta on keskusteltu, käytännössä valtaosa sukupuolta problematisoivasta historian tutkimuksesta on 2000-luvullakin käsitellyt naisten historiaa (poikkeuksena esim. Tuomaala 2004; Nevala-Nurmi 2012), mikä näkyy myös käsillä olevan teemanumeron sisällössä. Tässä suhteessa miehistä on tullut humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen ”näkymätön sukupuoli”, kuten Arto Jokinen, Anders Ahlbäck ja Kirsi Kinnarinen ovat todenneet. (Jokinen ym. 2012; Markkola, Östman & Lamberg 2014.) Tyttöjen ja naisten historiaa koskeva tutkimus puolestaan mielletään helposti automaattisesti sukupuolihistorian tutkimukseksi, vaikka näin ei suinkaan aina ole: myös naisia ja tyttöjä voi tutkia ja tutkitaan ilman, että kyse on nimenomaan sukupuolta problematisoivasta ja historiallistavasta tutkimuksesta.

Sukupuolihistoriallisen kasvatushistorian suhde tyttötutkimukseen onkin kiinnostava. Kuten Saara Tuomaala on analysoinut, koulutus- ja kasvatusinstituutioihin kytkeytyvä tyttöhistoria on Suomessa ollut niin vahva traditio, että sitä voi pitää ainoana varsinaisena tyttöjen historiaa koskevana tutkimusalana historiatieteissä (Tuomaala 2011). Heta Mularin tähän teemanumeroon sisältyvä raportti pohjoismaisilta tyttötutkimuspäiviltä tuo konkreettisesti esiin sen, miten tyttötutkimus muodostaa sukupuolen tutkimuksen sisällä oman, vahvan tutkimustraditionsa, johon myös iso osa kasvatushistoriallisesta tutkimuksesta lukeutuu. Pelkästään tyttötutkimuksen piirissä käydyn laajan teoreettisen keskustelun haltuunotto vaatiikin esimerkiksi tutkimuskentälle tulevilta uusilta tutkijoilta paljon.

Marianne Liljeström on todennut feministisen tutkimuksen metodikirjassa *Feministinen tietäminen* (2004), että suomalaisessa historian tutkimuksessa elää rinnakkain kaksi lähtökohdiltaan erilaista tapaa ymmärtää sukupuoli. Yhtäällä on tutkimus, jossa sukupuoli ymmärretään ontologisesti ja joka pyrkii dokumentoimaan menneisyyden naisten ja miesten elämää. Toisaalla on lähtökohdiltaan konstruktivistinen tutkimus, jossa sukupuoli ymmärretään kulttuurisesti ja sosiaalisesti tuotetuksi kategoriaksi, joka on jatkuvan neuvottelun kohteena. (Liljeström 2004, 147.) Liljeströmin hahmottelema jakolinja on edelleen

nähtävissä, joskin painopiste on 1990-luvun lopulta lähtien siirtynyt kohti konstruktivistista lähestymistapaa (Tuomaala 2005; Aalto ym. 2011). Molemmat suunnat ovat edustettuina myös tämän teemanumeron artikkeleiden lähestymistavallisissa valinnoissa, vaikkakin pääosa artikkeleista sijoittuu jaottelun välimaastoon. Osassa artikkeleista sukupuolihistoria merkitsee ensisijaisesti sen tutkimista, mitä esimerkiksi naisten/tyttöjen tai miesten/poikien koulutuksen tai kasvatuksen sisällöt ovat muuttuneet, osassa artikkeleista taas huomio kohdistuu enemmän kysymykseen, miten ja millaista sukupuolisuutta erilaiset kulttuuriset käytännöt – vaikkapa 1700-luvun hovikulttuuriin sisältynyt tapakasvatus – tuottivat.

Teemanumeron rakenne noudattelee väljästi kronologista, mutta myös temaattista rakennetta. Artikkelikokoelman avaavat Susanna Niirasen keskiajan Etelä-Ranskaan ja Henna Karppinen-Kummunmäen 1700-luvun Englantiin sijoittuvat artikkelit. Molemmat käsittelevät eri tavoin muodollisten koulutusinstituutioiden ulkopuolelle, kuten perheeseen tai hoviin sijoittuvan kasvatuksen sukupuolittuneisuutta. Samalla artikkelit avaavat kiinnostavan näkökulman niihin lähdeaineistoihin ja tutkimusmenetelmällisiin erityiskysymyksiin, joita vanhemman ajan sukupuolihistorialliseen tutkimukseen liittyy. Teemanumeron seuraavat artikkelit johdattavat kohti modernin ajan keskeisiä kasvatusinstituutioita ja modernin kansalaisuuden rakentamista. Anna-Maria Mäki-Kuutti ja Sinikka Torkkola pohtivat artikkelissaan, miten terveysoppaat ovat osallistuneet sukupuolijärjestyksen tuottamiseen. Päivi Marjanen puolestaan tarkastelee, miten koulukäsityön sukupuoleen kasvattava tehtävä on muuttunut kansakoulun perustamisesta lähtien. Yhteistä artikkeleille on myös pitkän aikavälin historiallisen muutoksen hahmottaminen: tarkastelun kohteeksi nousevat sukupuolittuneissa kansalaisuuden ihanteissa 1800-luvulta 1900-luvun lopulle tapahtuneet muutokset – samoin kuin historian pitkät jatkuvuudet. Pitkän aikavälin muutoksia pohditaan myös Mikko Salasuon ja Anni Ojajärven artikkelissa, jossa pohditaan elämäntavan ja fyysisen aktiivisuuden muutosta neljän sukupolven miesten lapsuudessa ja nuoruudessa. Artikkelit avaa kiinnostavan elämäkerrallisen näkökulman ajankohtaiseen keskusteluun nuorten liikukumattomuudesta tuoden esille sen, miten fyysisen liikkumisen merkitys miesten elämässä on muuttunut.

Anne Koskelan ja Heidi Kurvisen artikkelit puolestaan edustavat lähestymistapaa, jossa suhteellisesti rajatumman ilmiön tai tapahtumasarjan avulla avataan kiinnostava kurkistusaukko sukupuolta koskeneisiin kiistoihin ja neuvotteluprosesseihin. Anne Koskelan artikkelissa tuon kurkistusaukon muodostaa 1960–1970-lukujen taitteen naistenlehdissä koulutuksesta ja palkkatyöstä käyty keskustelu, joka osoittaa paitsi keskustelujen sukupuolittuneisuuden, myös niiden ristiriitaisuuden. Myös Heidi Kurvisen artikkelin keskiöön nousee 1960–1980-lukujen koulutuspolitiikan sukupuolittuneisuus, nyt journalistikoulutuksen näkökulmassa. Kurvinen tarkastelee naisten kouluttautuneisuuden monisyistä suhdetta heidän työelämään sijoittumiseensa ja pohtii, kenen ehdoilla toimittajanaiset pääsivät tai eivät päässeet työelämään.

Kiitämme lämpimästi kaikkia teemanumeroon kirjoittaneita sekä tekstien vertaisarvioijia.

Kirjallisuus

- Aalto, Ilana, Kaartinen, Marjo, Konola, Annikka, Lahtinen, Anu, Leskelä-Kärki, Maarit & Tuohela, Kirsi 2011. Ajatuksia historiasta sukupuolentutkimuksen kentällä. *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 2011 (1), 44–49.
- Hakosalo, Heini 2012. Elsa Ryti ja naisen mahdollisuudet 1920-luvun suomalaisessa lääketieteessä. *Historiallinen Aikakauskirja* 110 (1), 35–50.

- Jalagin, Seija 2013. Transnationalising Education for the Benefit of the Nation: Finnish Mission to the Jews in post-World War II Jerusalem. Teoksessa Fleischmann, Ellen, Grypma, Sonya, Marten, Michael and Okkenhaug, Inger Marie (toim.), *Transnational and Historical Perspectives on Global Health, Welfare and Humanitarianism*. Kristiansand: Portal Forlag, 182–207.
- Jauhiainen, Annukka 2002. Työväen lasten koulutie ja nuorisokasvatuksen yhteiskunnalliset merkitykset: kansakoulun jatko-opetuskysymys 1800-luvun lopulta 1970-luvulle. *Annales Universitatis Turkuensis C 187*. Turku: Turun yliopisto.
- Jokinen, Arto, Ahlbäck, Anders & Kinnarinen, Kirsi 2012. Näkymätön sukupuoli näkyväksi. Teoksessa Jokinen, Arto (toim.), *Mieskysymys. Miesliike, -työ, -tutkimus ja tasa-arvopolitiikka*. Tampere: Tampere University Press, 171–185.
- Kaarinen, Mervi 1995. Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa. *Bibliotheca Historica 5*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Liljeström, Marianne 2004. Kokemukset ja kontekstit historiankirjoituksessa. Teoksessa Liljeström, Marianne (toim.), *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino, 141–165.
- Markkola, Pirjo 1994. Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle. *Historiallisia tutkimuksia 187*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Markkola, Pirjo, Östman, Ann-Catrin & Lamberg, Marko (toim.) 2014 [tulossa]. Näkymätön sukupuoli: mieheyden pitkä historia. Tampere: Vastapaino.
- Nevala-Nurmi, Seija-Leena 2012. Perhe maanpuolustajana: sukupuoli ja sukupolvi Lotta Svärd- ja suojeluskuntajärjestöissä 1918–1944. Tampere: Tampere University Press.
- Ojala, Hanna, Palmu, Tarja & Saarinen, Jaana 2009. Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Tampere: Vastapaino.
- Ollila, Anne 1993. Suomen kotien päivä valkeaa... Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939. *Historiallisia Tutkimuksia 173*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Ollila, Anne 1998. Jalo velvollisuus. Virkanaisia 1800-luvun lopun Suomessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 711. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ollila, Anne 2001. Naishistoria ja sukupuolijärjestelmä. Teoksessa Immonen, Kari & Leskelä-Kärki, Maarit (toim.), *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 75–90.
- Parland-von Essen, Jessica 2005. Behagets betydelse: döttrarnas edukation i det sena 1700-talets adelskultur. *Möklinta: Gidlund*.
- Rajainen, Maija 1940. Vanhan Suomen koulut I: Normaalikoulut vv. 1780–1806. *Historiallisia tutkimuksia 25*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Sulkunen, Irma 1989. Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen. Helsinki: Hanki ja jää.
- Tuomaala, Saara 2004. Työtätekevästä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939. *Bibliotheca Historica 89*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tuomaala, Saara 2005. Yhteiskunnallisesta äitiydestä naisten elämänhistorioihin. Suomen naishistorian suuntaviivoja 1970-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa Katainen, Elina, Kinnunen, Tiina, Packalén, Eva & Tuomaala, Saara (toim.), *Oma pöytä. Naiset historiankirjoittajina Suomessa*. *Historiallisia Tutkimuksia 221*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 357–380.
- Tuomaala, Saara 2011. Menneisyyden tytöt ja tyttöjen tarinat. Marginaalista haastajiksi?

Teoksessa Ojanen, Karoliina, Mulari, Heta & Aaltonen, Sanna (toim.), *Entäs tytöt. Johdatus tyttötutkimukseen*. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 113. Helsinki: Vastapaino & Nuorisotutkimusseura, 45–87.

Vehkalahti, Kaisa 2009. *Constructing Reformatory Identity. Girls' Reform School Education in Finland, 1893–1923*. Oxford: Peter Lang Publishing.

Wilkama, Sisko 1938. Naissivistyksen periaatteiden kehityksestä 1840-luvulta 1880-luvulle. pedagogis-aatehistoriallinen tutkimus. *Historiallisia tutkimuksia XXIII*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Östman, Ann-Catrin 2000. Joan Scott ja feministinen historiankirjoitus. Teoksessa Anttonen, Anneli, Lempiäinen, Kirsti & Liljeström, Marianne. *Feministejä – Aikamme ajattelijoita*. Tampere: Vastapaino, 275–294.

Kaisa Vehkalahti on Nuorisotutkimusverkoston erikoissuunnittelija ja toimii parhaillaan tutkijatohtorina.

Saara Tuomaala-Sarpong on Helsingin yliopiston Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksen tutkija ja toimii tällä hetkellä vapaana tutkijana.

Heini Hakosalo on akatemiattutkija ja työskentelee Oulun yliopistossa.